

AFGANİSTAN'DA İNSANİ DURUM

MÜCAHİT KILIÇ

Referans için: Kılıç, Mücahit. "Afganistan'da İnsani Durum". INSAMER Analiz. 14.03.2022.

 Analiz

Afganistan'da 40 yıllık aşkın hüküm süren savaş ortamı ABD ve NATO güçlerinin ülkeden çekilmesiyle son buldu. Sovyetler Birliği'nin işgalinden (1978-1989) sonra ülkedeki aktörlerin iç savaşı (1989-1996) ve son olarak da ABD öncülüğündeki NATO koalisyon güçlerinin saldırısı (2001-2021), Afganistan'da bugün yaşanan kaosu, fakirliğin ve ekonomik çöküşün nedeni oldu. Ne var ki ABD güçlerinin çekilmesi ve Taliban'ın kontrolü ele geçirmesiyle birlikte ülkede zaten kötü olan ekonomik durum daha da kötüleşti. Afganistan'a yönelik tüm

yardımlarını durduran ve ülkeye ait rezervleri donduran Amerikan yönetimi, yardımlarla ayakta durmaya çalışan Afganistan ekonomisinin büyük bir krize sürüklenmesine sebep oldu.

Birleşmiş Milletler'in (BM) yayımladığı bir rapora göre, oluşan bu yeni durum sonrası ülke nüfusunun yarıdan fazlası insani yardıma muhtaç durumda. Temel ihtiyaç maddelerinden mahrum olanların çoğunluğunu ise kadın ve çocuklar oluşturuyor. Yaşanan ekonomik kriz, açlık ve buna bağlı oluşan hastalıklara ilaveten son yıllarda etkili olan kuraklık sebebiyle

Afganistan'da ağırlaşan olumsuz insani tablonun önümüzdeki günlerde daha da kötüleşeceği tahmin ediliyor.

Şiddetli Kuraklık ve İnsani Kriz

Afganistan'da tarım halkın en önemli gelir kaynağı olup ülke ekonomisindeki payı %80 civarındadır. Ne var ki ülkenin en önemli ihracat kalemlerinden olan tarımsal üretim, son bir yıldır yaşanan kuraklıktan ciddi şekilde etkilenmiştir. Tarımsal üretimdeki düşüş, ülkedeki ekonomik krizin daha da ağırlaşmasına sebep olmuştur. Buğday, meyve ve sebze gibi birçok mahsulün hasadı, yaşanan kuraklık nedeniyle ortalamanın altında gerçekleşmiştir. 2021 yılında tarımdan elde edilen toplam üretim bir önceki yıla göre ciddi oranda azalmıştır.

Kuraklık etkisiyle verimli bir hasat alamayan ve buna bağlı olarak yiyecek bulmakta zorlanan özellikle kırsal bölgelerdeki insanlar, yaşadıkları yerleri terk edip başka bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadır. Nihayetinde bu durum kitlesel olarak hem ülke içinde yer değiştirmelere hem de dış göçlere neden olmaktadır.

Ülkede su tüketiminin %90'ı tarımsal amaçlı yapılmaktadır; dolayısıyla özellikle son yıllarda yaz aylarında yok denecek kadar az yağış olması, ciddi bir sorun hâline gelmiştir. Geçimini tarımdan elde eden halk, kuraklığın

sebebi olduğu krizin etkilerini yeni su kaynakları arayarak çözmeye çalışmaktadır. Her ne kadar Afganistan coğrafyası kendi nüfusuna yetecek miktarda suya sahip olsa da ülkedeki altyapı eksikliği suya erişim konusunda ciddi sorunlar yaşanmasına sebep olmaktadır. Ülke nüfusunun %70'inden fazlasının güvenli içme suyuna erişim imkânı kısıtlıdır. Özellikle kırsal alanlarda temiz, içilebilir su ihtiyacı her geçen gün daha da artmaktadır. Bu soruna bağlı olarak Afganistan'da sık sık salgın hastalıklar görülmektedir. Su sorunu aynı zamanda göç hareketlerine de neden olmaktadır.

Ekonomik Kriz ve Yoksulluk

Afganistan'da uzun yıllar boyunca etkili olan savaş ve çatışma durumu, ülkenin kalkınmasını olumsuz etkilemiş ve ülke tamamen dış yardımlara bağımlı hâle gelmiştir. Dünya Bankası verilerine göre Afganistan'daki kalkınma yardımları, ülkenin gayrisafi millî gelirinin %22'sine eşdeğerdir [Bu oran çok yüksek gibi gözükse de 10 yıl önce çok daha yüksekti (%49)]. Taliban'ın kontrolü ele almasından önce, ülkeye gelen uluslararası yardımların Kâbil yönetimi tarafından gereği gibi kullanılmaması hatta yönetimin adının yolsuzluklara karışması, ülke ekonomisini büyük bir çöküşe sürüklemiştir. Örneğin 2011'de yaşanan Kâbil Bankası skandalı ile milyon dolarların ülkedeki

birçok milletvekili ve kabine üyesinin zimmetine geçirildiği ortaya çıkmıştır.

Integrity Watch'ın Afganistan'daki yolsuzlukla ilgili gerçekleştirdiği bir anket çalışmasına göre (2018), insanların %62'si, Afgan devlet kadrolarındaki yolsuzluğun Taliban'ın destek bulmasına ve genişlemesine alan açtığını düşünmektedir. Afganistan'da bireylerin sosyal olarak dışlanması, bürokraside yaygın olan rüşvet ve halkın pek çok alanda karşılaştığı mağduriyetler vb. birçok problemin ülkedeki yolsuzluk sorunuyla alakalı olduğu ifade edilmektedir.

Ne var ki Taliban'ın ülke yönetimini ele almasıyla birlikte yıllardır Kâbil yönetimine aktarılan ancak adil şekilde dağıtılmayan uluslararası yardımlar da durduruldu. Birçok ülke, Afganistan'daki projelerini ve kalkınma yardımlarını askıya aldı. Daha önce bağışçı ülkelerin fonladığı kamu harcamalarının %75'i, şu anda süresiz olarak askıya alınmış durumda. Doktorlar, öğretmenler ve diğer kamu çalışanlarının maaşlarının daha Taliban'ın yönetimi ele almasından önce, Eşref Gani hükümetinin son dönemlerinde, yaklaşık beş-altı ay boyunca ödenmediği, buna karşın Taliban yönetiminin geçtiğimiz haftalarda kamu çalışanlarının %80'inin biriken maaşlarının ödemesini gerçekleştirdiği belirtilmekte.

ABD'nin Afganistan Merkez Bankası'nın 9,4 milyar dolarlık tüm rezervlerini dondurmasından sonra, Afganistan'ın ithalatı finanse etme kabiliyetinin (ithalata bağımlı bir ekonomi için) bir hayli zorlaştığı belirtiliyor. Biden yönetiminin baskısıyla Uluslararası Para Fonu (IMF) da ülkenin 460 milyon dolarlık acil durum rezervlerine erişimini engelledi, ayrıca Dünya Bankası'nın Afganistan'daki tüm projelerinin askıya alındığı duyuruldu. Avrupa Birliği (AB) de daha önce Afganistan'a yapılması planlanan 10 yıllık 1,4 milyar dolar değerindeki kalkınma yardımlarını askıya aldığını açıkladı. Bu fonların kesilmesi sonrası, yıllardır dış yardımlarla ayakta tutulmaya çalışılan Afganistan ekonomisi neredeyse tamamen durdu, ülkedeki bankacılık sistemi tılandı. Yeterli döviz akışının olmaması nedeniyle de bankalar para çekmek isteyen müşterilerine sınırlama getirdi ve haftalık para çekme limiti 200 dolar olarak belirlendi. Ülkedeki yerel para akışının da az olması, başta gıda olmak üzere temel tüketim mallarının fiyatlarının %75, petrol fiyatların da %105'ten fazla yükselmesine sebep oldu. Ayladır maaş alamayan pek çok Afgan, artan fiyatlar nedeniyle temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamaz hâle geldi. Ülkedeki ekonomik faaliyetlerin bozulması birçok işyerinin kapanmasına ve işsizliğin daha da yaygınlaşmasına;

dolayısıyla yoksulluğun gittikçe artmasına yol açmış durumda. İhtiyaçlarını karşılamakta oldukça zorlanan Afgan halkı, eşyalarını satarak yiyecek almaya çalışıyor, pek çok Afgan da komşu ülkelere iltica etmek amacıyla yollara düşüyor. Bu süreçte yaşanan en kötü senaryolardan birinin yiyecek bulmakta zorlanan ailelerin diğer çocuklarını doyurabilmek için genelde en küçük çocuklarını satmak zorunda kalması olduğu belirtiliyor.

BM Kalkınma Programı'nın en son değerlendirmesine göre, Afganistan benzeri görülmemiş bir yoksulluğa doğru gidiyor. Ülkedeki yoksulluk oranının %72 olduğu ancak mevcut ekonomik krizin önü alınamazsa 2022 yılı ortalarına kadar nüfusun %97'sinin yoksulluk sınırı altına düşme riski taşıdığı belirtiliyor. Taliban'ın ülkede kontrolü ele alması üzerine dondurulan yabancı rezervler, kamu maliye sisteminin çökmesi ve bankacılık sisteminin durma noktasına gelmesi, ülkedeki insani durumla alakalı tahminlerin hızla gerçekleşeceğini gösteriyor. Afganistan'daki ekonomik durumla ilgili değerlendirme yapan Dünya Gıda Programı (WFP) Direktörü David Beasley, 39 milyon nüfuslu ülkede 22,8 milyon kişinin hızla açlık sınırına doğru ilerlediğini ve önümüzdeki süreçte birçok kişinin bu sebeple ölebileceğini belirtti. Beasley, "Fon

akışının olmadığı, ekonominin çöktüğü bir ülkede milyonlarca insanın, özellikle de çocukların ölmesinin önüne nasıl geçebileceğimizi bilmiyoruz." dedi.

Gıda Güvensizliği ve Açlık

Afganistan'da yıllarca süren savaşın yol açtığı kaos, dondurulan fonların sebep olduğu ekonomik çöküntü ve özellikle geçenyıyaşanan kuraklık, halkın önemli bir kısmının yetersiz beslenmesine, hatta açlıkla karşı karşıya kalmasına neden olmuş durumda. WFP verilerine göre ülke nüfusunun yarısından fazlası yetersiz besleniyor. Bunların yaklaşık 8,7 milyonu ciddi kıtlık-açlık tehlikesi ile karşı karşıya. Yaklaşık 3,2 milyon çocuk ve 700.000 kadın akut malnütrisyon tehdidi altında. WFP ve BM Gıda ve Tarım Örgütü'nün (FAO) yayımladığı Entegre Gıda Güvenliği Faz Sınıflandırması (IPC) raporuna göre Afganistan'da kış mevsimiyle birlikte 22,8 milyon kişinin akut açlık (acute food insecurity) sorunuyla karşılaşacağı öngörülüyor. Ülkede gittikçe artan gıda fiyatları karşısında geliri az olan veya hiç geliri olmayan insanların ciddi bir açlık tehlikesiyle karşı karşıya kalacağı belirtiliyor. UNICEF Direktörü Henrietta H. Fore yaptığı bir açıklamada, Afganistan'da en az 1 milyon çocuğun kritik seviyede yetersiz beslenmeyle karşı karşıya olduğunu ve önlem alınmadığı takdirde bu çocukların ölebileceğini söyledi.

Ülkenin en önemli gelir kaynaklarından olan tarım ve hayvancılık sektörünün son yıllarda yaşanan kuraklıktan fazlasıyla etkilendiği, bu sebeple de halkın geçim imkânlarının iyice zorlaştığı belirtiliyor. FAO Genel Direktörü Qu Dongyu, kuraklıktan etkilenen halka gereken desteğin ulaşmaması durumunda, insanların tarım arazilerini terk edip ülkenin başka yerlerine göç edeceğini ve bu durumun da ülkedeki gıda güvensizliğini daha da derinleştireceğini söyledi.

Kış mevsimiyle birlikte ülkede açlık kriziyle karşı karşıya kalacak insan sayısının artacağı; özellikle yetersiz beslenme, açlık ve su kıtlığına bağlı olarak da salgın hastalıkların ve dolayısıyla ölümlerin artacağı tahmin ediliyor.

Afganistan Sağlık Sektörü

Afganistan'da sağlık sektörü yıllardır uluslararası yardımlarla ayakta kalmıştır. Ülkede sağlık hizmetlerinin halka ulaştırılmasında devletten ziyade sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamıştır. Bu nedenle ülkedeki birçok hastane ve klinik, yardımlara bağımlı durumdadır. Ne var ki Afganistan'a sağlanan uluslararası fonların ve yardımların kesilmesinden sağlık sektörü de ciddi şekilde etkilenmiştir. Başta başkent Kâbil olmak üzere ülkedeki birçok hastane, yeterli

medikal ekipman ve ilaç olmadığı için hizmet veremez hâle gelmiştir. Kırsal bölgelerde sağlık hizmeti veren birçok klinik ve sağlık merkezi de ilaç ve medikal ekipman eksikliği ya da çalışan personelin maaşlarının ödenmemesi nedeniyle kapanmıştır.

Afganistan'daki sağlık sisteminin çöküşün eşiğinde olduğunu ve gerekli önlemler acilen alınmazsa ülkenin büyük bir insani felaketle karşılaşacağını söyleyen Dünya Sağlık Örgütü Genel Direktörü Tedros Adhanom Ghebreyesus, Afganistan'ın en büyük sağlık projesi olan Sehatmandi'ye yapılan bağışların durdurulmasının ülkenin sağlık sisteminde büyük bir çöküşe sebep olduğunu belirtti. Ülkedeki temel sağlık hizmetlerinin sağlanması için geliştirilen Sehatmandi projesi kapsamında 2020 yılında Afganistan genelinde 2.309 sağlık tesisinde 30 milyondan fazla kişiye hizmet verilmiştir. Ancak bugün gelinen noktada bu tesislerin yalnızca %17'si çalışabilmektedir. Bu durumla ilgili Kâbil'de BM heyetiyle birlikte açıklamalarda bulunan Ghebreyesus, sağlık merkezlerinin çoğunun hizmetlerinin azaldığını veya kapandığını ve şu anda sınırlı oranda hizmet veren hastanelerin de kimi kurtarıp kimi ölüme terk edeceklerini seçmek gibi zor kararlar vermek durumunda kaldıklarını söyledi.

Can Kayıpları ve Yetim Nüfus

Afganistan'da 40 yıldan fazla süren savaşta çok sayıda insan hayatını kaybetti. Sadece Sovyet işgal döneminde (1978-1989) ülkede 2 milyon kadar sivilin öldürüldüğü belirtilmektedir. 2001-2021 yılları arasında yaşanan Amerikan işgali sürecinde de yaklaşık 50.000 sivilin öldüğü açıklandı ancak bağımsız kaynaklar bu sayının çok daha yüksek olduğunu kaydetmektedir. Bütün bu ölümler ve fakirlik sebebiyle bugün ülkede çok sayıda yetim olduğu bilinmektedir. Özellikle çatışmaların uzun ve yoğun olarak sürdüğü Kandahar, Helmand, Gazne, Nangarhar, Badahşan, Bağlan, Zebul ve Eruzgan gibi vilayetlerde yetim sayısının ülkenin diğer yerlerine göre daha fazla olduğu belirtilmektedir. Yerel kaynaklar ülke genelinde en az 2 milyon yetim olduğunu bildirmektedir.

Fakirlik, yıllarca süren savaş ve Afganistan devleti idarecilerinin sosyal hizmet çalışmalarındaki yetersizliği, yetimlerin hayata tutunmalarını zorlaştırıyor. Bazı yetimlerin annelerinin veya yanlarında kalabilecekleri akrabalarının olmaması, hayatı onlar için daha da zor bir hâle getiriyor. Öyle ki hem bu olumsuzluklar hem de altyapı sorunları nedeniyle yetimler en temel hakları olan eğitim hakkına dahi erişemiyor.

Binlerce yetim çocuk, aileleri için biraz para kazanabilmek amacıyla çöp toplama, ayakkabı boyacılığı yahut dilencilik gibi işler yapmak zorunda kalıyor. Günde ortalama 2 dolardan az kazanan bu çocukların çoğu, yetersiz beslenme ve kirlilikten kaynaklanan ciddi hastalıklarla boğuşuyor.

Göç Hareketleri

Afganistan'da yıllardır devam eden savaş, siyasi istikrarsızlık ve ekonomik kriz gibi faktörler milyonlarca insanın başka ülkelere göç etmesine ya da ülke içinde yer değiştirmesine neden olmuştur. Savaşın ilkyıllarından itibaren birçok Afgan'ın sığındığı Pakistan, şu anda kayıt dışı olanlarla birlikte 3 milyondan fazla Afgan mülteciyi barındırmaktadır. Afganistan'ın paylaştığı en uzun kara sınırına sahip olması nedeniyle Afgan göçmenler genelde ilk durak olarak Pakistan'ı tercih etmektedir. Ülkedeki son göç hareketleriyle birlikte Pakistan'ın Torham ve Çaman sınır kapılarında yığılmalar meydana gelmiştir. Afganistan'dan Pakistan'a geçenlerin yanı sıra ülkede çatışmaların sona ermesiyle daha önce Pakistan'a geçen Afganların bir kısmı da Afganistan'a dönüş yapmaya başlamıştır. BM Uluslararası Göç Örgütü'nün (IOM) verilerine göre, 2021 yılında ocak ayından ekim ayının başına kadar olan sürede Pakistan'dan 20.490, İran'dan

1.150.004 Afgan, ülkelerine dönmüştür. Ancak mültecilerin geri dönmesi ülkenin zaten son derece sınırlı olan imkânlarını daha da zorlaştırmıştır.

Afganistan'dan oluşan göç hareketlerinin güzergâhlarından biri olan İran da önemli sayıda Afgan mülteciye ev sahipliği yapmaktadır. BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verilerine göre, aldığı son göçlerle birlikte İran'da şu anda 780.000'i kayıtlı, 2,3 milyonu belgesiz olmak üzere 3 milyondan fazla Afgan mülteci bulunmaktadır. İran'daki bu mültecilerin çoğu, İran üzerinden Türkiye'ye, Türkiye'den de Avrupa'ya geçmeyi planlamaktadır. Ancak ne Türkiye ne de AB ülkeleri olası bir göç dalgasını daha kaldıramayacaklarını açıklamışlardır. Ayrıca Özbekistan, Türkmenistan ve Kırgızistan gibi Afganistan'a komşu diğer ülkeler de yeni mülteci kabul etmede oldukça isteksizdirler. Şimdiye kadar sadece Tacikistan 100.000 kadar Afgan mülteciyi kabul edebileceğini açıklamıştır.

Ülke dışına yaşanan yoğun göç dalgaları yanı sıra pek çok insan da ülke içinde yer değiştirmektedir. Özellikle 2021 yılı başlarında Afganistan'ın kuzey bölgelerinde şiddetlenen çatışmalar, ekonomik kriz, siyasi belirsizlik ve kuraklık gibi faktörler bu göçlerde etkili olmuştur. IOM'un açıkladığı rakamlara göre, ülkede yaşanan

şiddetli kuraklık sebebiyle 2021 yılında en az 700.000 kişi ülke içinde yer değiştirmiştir. Bu rakamlarla birlikte ülke içinde göç edenlerin toplam sayısı 5,5 milyona ulaşmıştır. Bu insanlar genelde diğer vilayetlere göre daha gelişmiş ve kalabalık nüfuslu Kâbil, Kandahar, Herat ve Mezarı Şerif gibi vilayetleri tercih etmektedirler. Buralara gelen göçmenler ya akraba veya arkadaşlarının evlerinde ya da şehir merkezlerindeki park alanlarına kurdukları derme çatma çadırlarda kalmaktadır. Son derece kötü koşullarda yaşamaya çalışan bu insanlar, yardım kuruluşlarının veya hayırsever Afganların yaptığı gıda dağıtımlarından istifade etmeye çalışmaktadır.

Ağustos ayından itibaren ülkede çatışmaların sona ermesiyle kendi vilayetlerine dönenlerin çoğu evlerinin çatışmalardan ya hasar gördüğünü ya da tamamen yıkıldığını görmüştür. Dolayısıyla insanlar dönecek bir evlerinin kalmaması ya da döndüklerinde geçimlerini sağlayacak imkân bulamayacakları endişesiyle az da olsa bazı yardım dağıtımlarının yapıldığı kamplarda veya barındıkları diğer yerlerde kalmayı tercih etmektedir. Ülkede kuraklık ve ekonomik krizin bu şekilde devam etmesi hâlinde, iç ve dış göçün daha da artacağı tahmin edilmektedir.

Afganistan'ın İnsani İhtiyaçlarının

Karşılamaında Diğer Ülkelerin Rolü

Afganistan'daki insani kriz derinleştikçe ÷lkeye yapılan insani yardımların önemi iyice artmıştır. Dış yardımlara bağımlı olan Afganistan için donör ÷lkelerin ve insani yardım kuruluşlarının çalışmaları büyük önem arz etmektedir. Ancak ABD'nin Afganistan Merkez Bankası rezervlerini dondurmasından sonra ÷lkedeki banka sisteminin çökmesi ve uluslararası para transferlerinin kısıtlanması, ÷lke de faaliyet gösteren birçok yardım kuruluşunun çalışmalarını da olumsuz etkilemektedir. Öyle ki Afganistan'daki bankacılık ve banka transfer işlemlerinin tıkanması nedeniyle BM kurumlarının dahi faaliyetleri kısıtlanmıştır.

Bugün gelinen noktada ekonomik kriz ve kuraklığın şiddetlendirdiği Afganistan'daki insani felaket karşısında uluslararası sistemin politik kaygıları bir kenara bırakıp Afgan halkının yaşadığı insani drama sessiz kalmaması ve acilen yardım çalışmalarını başlatması gerekmektedir. Ülkede ki ağır insani durum karşısında geçen eylül ayında Cenevre'de düzenlenen BM oturumunda 100'e yakın BM üyesi ÷lke, Afganistan'a 1,2 milyar dolardan fazla yardım sözü vermiştir. Ancak kış aylarının gelmesiyle ağırlaşan koşulların daha ciddi sonuçlara yol açmaması için insani yardımların zamanında bölgeye ulaştırılması

hayati önem taşıırken, vaat edilen yardımların çok azının toplanabildiği gör÷lmektedir. Bu durumun en temel nedenlerinden birinin, yeni Taliban yönetiminin henüz hiçbir ÷lke tarafından resmî olarak tanımaması olduğu belirtilmektedir. Ülkede ki insani kriz giderek ağırlaşırken bu durumla ilgili değerlendirmelerde bulunan WFP Direktörü David Beasley, ÷lkede açlığın arttığını, acilen bir şeyler yapılmazsa çocukların öleceğini ve insanları sadece vaatlerle besleyemeyeceklerini söyleyerek finansman taahhütlerinin bir an önce yerine getirilmesi gerektiğini belirtmiş ve uluslararası topluma kontrolden çıkan bu krizi çözmek için acilen bir araya gelinmesi çağrısında bulunmuştur. 2022 yılının ilk günlerinde de BM İnsani İşlerden Sorumlu Genel Sekreter Yardımcısı ve Acil Yardım Koordinatörü Martin Griffiths, insani krizin yaşandığı Afganistan için 4,4 milyar ABD doları tutarında yardım kampanyası başlattıklarını ve bu miktarın şimdiye kadar bir ÷lke için hedeflenmiş en yüksek meblağ olduğunu söylemiştir.

Bugünlerde âdeta kaderine terk edilen Afganistan halkı için krizin ilk günlerinde Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Pakistan, AB ve Çin çoğunlukla gıda, ilaç ve medikal malzemelerden oluşan insani yardımları ÷lkeye gönderseler de

çok büyük bir insani krizle mücadele eden Afganistan için sınırlı miktardaki bu yardımlar yetersiz kalmıştır. Bu sebeple uluslararası toplum yardım taahhütlerini bir an önce yerine getirip Afgan halkının bir nebze olsun rahatlamasını sağlamalıdır. Ayrıca

ABD'nin dondurduğu Afganistan rezervlerinin serbest bırakılması ve Afganistan halkının yardımlar olmaksızın kendi ayakları üzerinde durmasının önünü açacak adımların bir an önce atılması gerekmektedir.